

Documentació sobre l'orde del temple a l'Arxiu de Santa Clara

JUAN CARLOS SASTRE BARCELÓ

La primera època

El calendari de l'Occident cristià comptava l'any del Senyor de 1307, quan a França començarien a desencadenar-se un fets que commocionarien la gent de l'època a molts indrets, i que deixaren unes seqüeles pràcticament inesborrables, tant a la veritable memòria històrica de moltes generacions posteriors com a la seva memòria legendària. Estic parlant del desencadenament de la caiguda de l'orde del Temple, que tanta tinta ha fet vessar durant segles, i que ha merescut les més variades explicacions i versions, per desgràcia no sempre a la recerca del rigor històric. De fet, per cada obra eminentment impulsada per l'objectivitat històrica que s'ha escrit sobre el tema, en trobaríem no menys de quatre d'orientació purament esotèrica o fantasiosa, com ho denuncien historiadors de la talla de R. Pernoud¹ o J. Mestre,² entre d'altres.

Pels temps dels quals estam parlant, el Temple iniciava el seus 187 anys d'existència, si bé la seva presència a Mallorca era molt més recent, donat que la conquesta de l'illa per Jaume I d'Aragó no s'havia produït fins el 1229. Pel que fa a l'origen de l'orde, l'opinió dels historiadors és pràcticament unànime en el sentit que va lligat al fenomen de les croades, del que seria una conseqüència directa. Per exemple, J. Mestre s'afegeix a l'opinió que la fundació de l'Orde del Temple va ser fruit de l'acció de les croades,³ coincidint també amb la idea de Sans i Travé. Per la seva part, G. Martínez Díez es mostra fins i tot rotund a l'hora de defensar aquesta afirmació: *Sin las Cruzadas y las peregrinaciones no hubiera habido Orden del Temple.*⁴ Amb un afany encara més puntualitzador, M.C. Gálvez considera que la fundació dels ordes militars és conseqüència directa de la primera Croada, predicada a Clermont-Ferrand pel papa Urbà II l'any 1095.⁵ El que és evident, és que el Temple és fruit d'un context sòcio-polític, econòmic i de mentalitat molt concret, on hi havia una predisposició cap a l'aventura cavalleresca de signe religiós (són ben vius els ressons de les gestes dels grans herois dels cantars de gesta), com bé ho reflexaran les novel·les de Chrétien de Troyes a la segona meitat del segle XII, i on la Croada hauria

¹ R. PÉRNOUD: *Les Templiers*. Vendome, 1977

² J. MESTRE GODES: *Los Templarios. Alba y crepúsculo de los caballeros*. Barcelona, 1999

³ J. MESTRE GODES: *Los Templarios*.

⁴ G. MARTÍNEZ DÍEZ: *Los templarios en los reinos de España*. Barcelona, 2002

⁵ M. C. GÁLVEZ DE LA CUESTA: "Del miedo político al miedo religioso: la abolición de la orden del Temple en el siglo XIV", www.ull.es/congresos/conmirel/GALVEZ.htm

actuat fàcilment com a detonant, en descobrir una realitat diferent a la del món occidental. Sobre la datació de la fundació per part d'Hug de Payns, per cert, els estudis de R. Hiestand conclouen, segons la nostra opinió de forma prou versemblant, que la verdadera data s'hauria de fixar a 1120, corregint el ball de mesos que suposa el còmput *ab incarnato Dei Filio*.⁶ La data tradicionalment donada per la historiografia era la de 1118, basant-se en la interpretació dels fets contats per Guillem de Tiro a la seva obra *Fontes Rerum Gestarum*; la mateixa data apareix, per exemple, a les *Dissertationes Historicas del Orden y Cavalleria de los Templarios*, obra escrita per Rodríguez Campomanes en el segle XVIII i M.L. Bulst-Thiele, autora d'una densíssima història sobre els mestres del Temple,⁷ remunta igualment a la mateixa data la fundació de l'orde, perquè seria el moment en què Balduí hauria lliurat a Hugues de Payns i als seus companys un local del seu palau, prop del temple de Salomó. G. Bordonove, per la seva part, no dóna una data exacta de fundació del Temple, però segueix l'explicació del bisbe d'Acre Jacques de Vitry, de la qual pareix deduir-se que aquesta s'hauria produït nou anys abans del concili de Troyes, que l'autor de *La vie quotidienne des Templiers au XIIIe siècle* situa el gener de 1128⁸ -per tant, la data seria el 1119-. Del mateix parer seria A. Demurger, qui cita com a element impulsor de la fundació un fet que, aquell mateix any, va commocionar l'opinió pública a Terra Santa: l'atac sofert per un grup de pelegrins entre Jerusalem i el Jordà. L'historiador francès indica que *Cette détresse a pu servir de détonateur*⁹, i que un dels seus efectes seria la presa de consciència que *Il convient de mettre sur pied une organisation originale pour assurer une police efficace*.¹⁰ Tanmateix, els estudis de R. Hiestand no ofereixen dubtes respecte al fet que el vertader any de celebració del concili seria el 1129 i, respectant la dada esmentada per Jacques de Vitry, el de l'aparició del Temple, 1120.¹¹ En tot cas, el tema de la data fundacional no passa de ser una qüestió anecdòtica.

Prenguem, emperò, el cas de Mallorca, on els templers havien format part del contingent de conqueridors desembarcat amb Jaume I. Després de les primeres operacions militars, la mort en combat de Guillem i Ramon de Montcada va obrir, un tant inesperadament, les portes de la comissió per al repartiment dels béns conquerits al mestre del Temple. En qualsevol cas, la profunda remodelació soferta per aquesta (de la inicial

⁶ R. HIESTAND: "Kardinalbischof Matthäus von Albano, das Konzil von Troyes und die Entstehung des Templerordens", *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 99 (1988), 295-323

⁷ RODRÍGUEZ CAMPOMANES: *Dissertationes Historicas del Orden y Cavalleria de los Templarios o Resumen historial de sus principios, fundacion, instituto, progressos y extincion en el Concilio de Vienne*. Madrid, 1747. Ed. Facsimil Paris-Valencia, 1993.

⁸ M. L. BULST-THIELE: *Sacrae domus militiae Templi Hierosolymitani magistri, Untersuchungen zur Geschichte des Templerordens, 1118/9-1314*, Göttingen 1974.

⁹ G. BORDONOVE: *La vida cotidiana de los templarios en el siglo XIII*. Madrid, 1993. p. 32 de l'edició de butxaca.

¹⁰ A. DEMURGER: *Vie et mort de l'ordre du Temple*, Paris 1985, p. 21.

¹¹ A. DEMURGER: *Vie et mort de l'ordre du Temple*, 22.

¹² D'aquesta manera queda ja reflexat a les obres de L. GARCÍA-GUJARRO: *Papado, Cruzadas y Órdenes Militares, siglos XI-XIII*. Madrid, 1995; de J. Mestre Godes: *Els Templers: Alba i crepuscle dels cavallers*. Barcelona, 1996; o de G. MARTÍNEZ DIEZ: *Los templarios en los reinos de España*, nota 3, per citar-ne tres de més recents.

amb un eclesiàstic i 5 nobles es va passar a 3 religiosos, 2 barons, 2 rics homes aragonesos i 2 cavallers catalans), parla clarament de la intenció reial de reflectir el nou equilibri de forces, donant un major protagonisme a les forces de més confiança, com era el cas dels propis templers. No debades l'educació del monarca havia estat tasca de l'esmentat orde militar. Per ventura aquestes circumstàncies pesarien a l'hora d'entendre que l'obtenció per part de l'orde de l'anomenat després Castell del Temple es produís, fins i tot, abans de la legitimació oficial del *Repartiment*. Tant J. M. Quadrado,¹³ com A. Santamaría,¹⁴ i A. Mut i G. Rosselló Bordoy¹⁵, indiquen la data de l'1 de juliol de 1232 com la d'aqueixa legalització, per part de l'escrivà reial Pere Meliò, en presència del rei mateix i de l'infant Pere de Portugal,¹⁶; per cert, que el document es depositaria a la casa del Temple. Doncs bé, el lliurament del castell de l'Almudaina de Gumara¹⁷ als templers per part del rei s'havia produït el 17 d'abril de 1230. Aquest fet vendria corroborat en el mateix *Llibre del Repartiment*, on apareix el topònim Almudaina del Temple com un dels límits corresponents a l'hort reial anomenat Alcazuci, senyal que la fortalesa ja estava ocupada per l'orde quan es redacta el còdex.¹⁸

La divisió de les cavalleries de Mallorca es va fer en dues parts no exactament iguals, ja que la part del rei i els seus mainaders assolía les 6.692 cavalleries i mitja, superant amb més de 200 la part dels altres porcioners. Dins aquesta porció reial s'inclourien les 525 cavalleries i mitja que li correspongueren al Temple,¹⁹ la qual cosa representava el 7'42% de les cavalleries de la part reial,²⁰ percentatge només superat pels d'altres tres porcioners (les milícies urbanes de Lleida, Marsella i Barcelona), a banda de la part que s'havia reservat Jaume I per a si mateix.

En el *Llibre del Repartiment* trobam notícia d'altres possessions cedides al Temple. És el cas dels molins. Sobre la sèquia de Canet, al nord-est, es parla del molí "Pauc" (Petit), o Vell Menor de Tafona,²¹ i del molí de Ficaria,²² després, sobre l'aigua de la font Ayn

¹³ J. M. QUADRADO: *Historia de la Conquista de Mallorca*, Palma 1957, p. 433.

¹⁴ ÁLVARO SANTAMARÍA ARÁNDEZ: "Alba del Reino de Mallorca", *Historia de Mallorca* coordinada per J. MASCARÓ PASARIUS, Palma 1970, III, 1-134.

¹⁵ A. MUT CALAFELL; G. ROSSELLÓ BORDOY: *La "Remembrança" de Ninyo Sanç. Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*, Palma 1993, p. 43.

¹⁶ La data i els testimonis figuren en el mateix còdex. Cf. *Còdex català*, f. 24 v.

¹⁷ *castrum siue Almudaina judeorum contiguum muro Ciuitatis a parte meridiana*. Cf. MIRET I SANS: *Itinerari de Jaume I el Conqueridor*, p. 85, citat per A. MUT CALAFELL; G. ROSSELLÓ BORDOY: *La "Remembrança" de Ninyo Sanç*, 43.

¹⁸ *Riat, i. ort qui es dit Alcazuci e es clos entre lalmudayna del Temple, el mur de la Ciutat, et alcunes parets enves aquilo*. Cf. *Còdex català* f. 41 r (edició de R. Soto, Palma 1984, p. 123).

¹⁹ 544 de la *Remembrança*. A. MUT CALAFELL; G. ROSSELLÓ BORDOY: *La "Remembrança" de Ninyo Sanç*, 162.

²⁰ A. MUT CALAFELL; G. ROSSELLÓ BORDOY: *La "Remembrança" de Ninyo Sanç*, 167.

²¹ *Lo viii es dit molin Pauc o Veyl Menor de tafona, es del Rey e del Temple*. Cf. *Còdex català* f. 27 r (edició de R. Soto p. 95) i *Còdex llatí n° 19* f. 14 r (edició A. MUT CALAFELL; G. ROSSELLÓ BORDOY: *La "Remembrança" de Ninyo Sanç*, 188).

²² *Lo xxix es dit molí de Ficaria, es del Rey, e del Temple*. Cf. *Còdex català* f. 28 v (edició de R. Soto p.98) i *Còdex llatí n° 19* f. 14 r (edició d'A. Mut i G. Rosselló p. 189).

Alemir trobam la *reha* d'Azanaca.²³ En tots els casos apareix un domini compartit del rei i el Temple. És possible que aquest fet enganyàs l'apreciació de J. M. Quadrado, qui va apuntar la hipòtesi de la inclusió de l'Orde del Temple a la porció reial per una mera qüestió "tècnica" a l'hora del repartiment: la disimetria de les dues meitats que s'havien de fer. Segons aquest autor, el fet que al rei li hagués de tocar menys de la meitat de l'illa (d'acord amb les forces aportades a la conquesta) va propiciar que altres contingents d'altres barons fossin inclosos finalment amb el monarca; entre ells l'esmetat orde militar.²⁴ La realitat documentada és que els templers sempre actuaren com a magnats, amb cùria pròpia i registres, exercint alta i baixa jurisdicció i mer i mixte imperi, en aquells llocs de l'illa que eren de la seva competència, com ho demostra la protesta formal del comanador fra Bernat de Montoliu davant el rei Jaume II (1279), pel que considerava una intromissió del monarca dins la jurisdicció de l'orde (l'acusació concreta és que homes de Pollença i d'altres territoris illenes dels templers prometien servir el rei sense sol·licitar prèviament el beneplàcit del comanador.²⁵

El *Llibre del Repartiment* també conté altra informació sobre possessions del Temple. Entre les alqueries situades en el terme de Ciutat, cita com a possessió de l'orde l'anomenada Dunen Almancha Hua umin Almunia Alcobra Huat Min Axarea, de 3 jovades,²⁶ també apareix citada una alqueria en el terme d'Inca, l'Alqueria Marniza, de 15 jovades²⁷, i encara P. de Bofarull, qui va publicar una transcripció del còdex llatí del *Repartiment de Mallorca* pertanyent a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (1856), parla del rafal Almaiori, de 4 jovades, en el mateix terme. En el terme de Petra, els templers rebrien l'Alqueria Benihaquim, de 10 jovades²⁸ En canvi, pareix haver estat una possessió a títol individual l'Alqueria Attayr, en el terme de Pollença, que apareix consignada com de Domingo Navarro de la Casa del Temple²⁹

Tampoc és fàcil destriar les possessions del Temple de les d'altres porcioners que les reberen del rei, perquè a determinades parts del *Llibre del Repartiment* apareixen mesclades amb les de Guillem de Montcada, Ramon Alemany i Guillem de Claramunt. És el cas de tres alqueries (Montalutz, Almicetz i Minargrastes) i dos rafals (Alhaquim i Abenanti) situats en el terme de Ciutat, amb un total de 66 jovades i mitja,³⁰ de 53 alqueries del terme de Pollença, amb un total de 285 jovades,³¹ de 38 alqueries de Montuïri que representaven

²³ *Lo vii es dit Reha de Azanaca, zo es assaber de Vic del Rey lo Temple. Cf. Còdex català f. 28 v (edició de R. Soto p. 98) i Còdex llatí n° 19 f. 14 r (A. MUT CALAFELL; G. ROSSELLÓ BORDOY: La "Remembrança" de Ninyo Sanç, 189).*

²⁴ *Como al rey tocaba menos de la mitad de la isla por la gente que había traído incluyose en su porción a la que pertenecía a otros barones, tales como [...] la órden de los Templarios. J. M. QUADRADO: Historia de la Conquista de Mallorca, Palma 1850, p. 437).*

²⁵ ARM, ECR., Reg. 341, f. 74.

²⁶ *Còdex català f. 3r-3v (edició de R. Soto, 47-48).*

²⁷ *Còdex català f. 5 r (edició de R. Soto, 51).*

²⁸ *Còdex català f. 62 v (edició de R. Soto, 166).*

²⁹ *Còdex català f. 8 v (edició de R. Soto, 58).*

³⁰ *Còdex català f. 50r-50v (edició de R. Soto, 141-142).*

³¹ *Còdex català f. 57r-57v (edició de R. Soto, 155-156).*

altres 186 jovades.³² i també de 26 alqueries de les Muntanyes, amb un total de 126 jovades.³³ Tanmateix, al llarg del segle XIII l'Orde del Temple acabaria per fer-se amb les baronies d'aquests tres personatges, obrint precisament amb això un front de seriosa discrepància amb la monarquia.

Quant als immobles urbans, dels molt nombrosos obradors que correspongueren a la porció reial a Ciutat, el monarca en va cedir 55 al Temple, entre els quals 5 eren llocs de venda de carbó o tallers d'argenteria.³⁴ També consta que l'orde va rebre 12 cases a l'Almudaina³⁵ i altres 389 a diversos barris de Ciutat (unes 26 zones són esmentades en el *Còdex català*).³⁶ algunes incloent l'hort d'Azuci. Respecte dels forns, hi ha constància de la cessió de quatre (Dalahazafari, Dacepti, Dacapzani i de Sequo),³⁷ i encara es parla de tres molins més: Vicedo, a la sèquia Daclnamir, la Figuera, a la de Canet, i Almuqueiza.³⁸

La conquesta de Mallorca, doncs, va deixar el Temple en una situació interessant a l'illa, on ràpidament hi establiria una encomanda (1230). Tot i així, aquest panorama aparentment tant positiu, no feia més que encobrir una realitat palesa: era Jaume I, precisament un rei educat pels templers, el més decidit a reforçar la posició de la corona davant l'orde, en negar-se a mantenir les concessions fetes pels seus antecessors i en retallar-les dràsticament. El 27 de novembre de 1143, Ramon Berenguer IV havia donat a l'Orde del Temple sis castells (dos a Aragó i quatre a Catalunya) i un feu, que podrien hipotèticament haver constituït la compensació territorial a la renúncia d'aquesta als drets rebuts en el testament d'Alfons I.³⁹ Tanmateix, el fet és que l'esmentada donació territorial aniria acompanyada d'altres donacions i privilegis que convertirien el Temple en un poder fàctic considerable a la Corona d'Aragó: l'orde rebria el 10% de les rendes percebudes pel rei, inclòs el quint de les cavalcades, podria construir tots els castells i forteses que volgués, aportaria el consell decisiu per a la firma de qualsevol pau o treva amb els musulmans, obtindria la cinquena part de les conquestes fetes en terres musulmanes, i no pagaria el quint reial a les cavalcades pròpies. Certament, en arribar al tron Alfons II (1162) ja es va produir un intent de neutralitzar el poder dels templers, quan va afavorir l'ascens de l'orde de Montegaudio i va aturar l'expansió territorial del Temple amb la concessió de rendes i de promeses sobre futures conquestes. Però, ironies del destí, l'orde de Montegaudio no va poder superar una greu crisi interna, i va acabar amb tots els seus béns

³² *Còdex català* f. 65v-66r (edició de R. Soto, 172-173).

³³ *Còdex català* f. 68v-69r (edició de R. Soto, 178-179).

³⁴ La resta eren 5 a la porta de l'Almudaina, 14 a la costa Miscar (cap a l'abeurador), 11 entre la casa Dabolacat i la porta de Belbelet i 20 a l'Alcazeria dels alatars (cf. *Còdex català* f. 76r-76v; edició de R. Soto, 190-191).

³⁵ *Còdex català* f. 78 v (edició de R. Soto, 195).

³⁶ *Còdex català* f. 80 v-81 v (edició de R. Soto, 199-201).

³⁷ *Còdex català* f. 82 r (edició de R. Soto, 202).

³⁸ *Còdex català* f. 85 v (edició de R. Soto, 209).

³⁹ Això no passa de ser una hipòtesi versemblant perquè, en paraules de G. Martínez Díez: *No se ha conservado un segundo convenio que, poco después del alcanzado por el Santo Sepulcro y el Hospital, negociaría el Temple*. G. MARTÍNEZ DÍEZ: *La cruz y la espada. Vida cotidiana de las órdenes militares españolas*, Barcelona 2002, p. 132.

incorporada al Temple, malgrat les reticències del monarca. G. Martínez Diez, qui fa un repàs prou interessant sobre el grau de compliment per part dels monarques catalano-aragonesos del compromís contret per Ramon Berenguer IV amb els templers, sobretot pel que fa a la cessió de la cinquena part (20%) de les terres conquerides pel rei, conclou que, en el cas de la conquesta de Mallorca, el percentatge de les terres cedides a l'orde per Jaume I no arribaria ni al 4%.⁴⁰ Amb això, quedava clara la intenció del rei d'anar cap a un repartiment de terres més proporcional a les forces aportades, i de desprendre's definitivament del compromís signat pel seu avantpassat del segle XII.

Com a fita important per al repoblament, per cert, A. Demurger senyala que els templers mallorquins haurien colonitzat els seus dominis illenes a força de serfs sarraïns, fins al punt de caure en l'abús.⁴¹ La seva apreciació deriva d'un document de 8 de juliol de 1231, amb el qual Jaume I concedeix permís als templers per a instal·lar 30 famílies de serfs sarraïns en terrenys d'Inca.

Quant a les relacions entre el futur Jaume II de Mallorca i l'Orde del Temple devien ser prou cordials el 1266, encara que darrere hi poguem intuir la influència de son pare. Quan s'elabora el trasllat dels capbreus que contenen el *Repartiment* (depositats, per cert, a la Casa del Temple, com ja hem indicat més amunt), dos freires del Temple (juntament amb dos frares predicadors i dos prohoms de la Ciutat) actuaren com a testimonis.⁴² El Temple apareix així com un poder important en el nou regne cristià que s'anava perfilant a la Mediterrània occidental.

Precisament d'uns quants anys abans és el primer dels documents de l'arxiu de Santa Clara de Palma relacionat amb els templers, concretament de 1262. El primer acostament entre l'orde militar i les clarisses està relacionat amb l'abastiment d'aigua dels dos convents, i acabarà amb un acord positiu per ambdues bandes. L'ús de l'aqüeducte que proporcionava l'aigua a l'hort i als edificis que constituïen els terrenys del monestir de Santa Clara, havia estat adquirit per les monges juntament amb aquests, el 1257. Tanmateix, la mateixa procedència tenia l'abastiment d'aigua per a la Casa del Temple i per al reguiu dels seus horts, la qual cosa plantejava la necessitat d'arribar a un acord entre els dos ordes, el militar i el contemplatiu, entre els que sembla haver-hi més punts d'acostament que possibles diferències.

L'acord es va signar, aparentment sense problemes, el 12 d'agost de 1262. En el document que el conté no hi apareix cap referència a litigis ni a demandes anteriors pel tema de l'aigua, la qual cosa, afegida al mateix plantejament formal de la seva redacció, presenta un panorama d'una certa distensió, reflexada expressament en el text amb una declaració inequívoca de bones intencions: *volentes inquirere prout detet pacem et*

G. MARTÍNEZ DIEZ: *La cruz y la espada...*, Barcelona 2002, 134, i G. MARTÍNEZ DIEZ: *Los templarios en los reinos de España*, Barcelona 2002, 64.

⁴¹ *au point de s'attirer un blâme du pape Grégoire IX en 1240*. A. DEMURGER: *Vie et mort de l'ordre du Temple*, 145.

⁴² *los quals tot dia e continuament presens foren quan lo dit traslat*. Cf. *Còdex català*, f. 90 v (edició de R. Soto p. 219).

*concordiam ut inter homines religiosos debet existere.*⁴³ Poc abans d'aquesta ratlla, el convent de Santa Clara ha manifestat la seva intenció de defugir tota ocasió de polèmica amb els templers pel tema de l'aigua: *volentes omnem occasionem ingratitude inter nos euitare que posset emergi inter nos super illo canono aqua.*⁴⁴

Obertes les dues parts a l'enteniment mutu, s'acorda la construcció d'una canonada per a cobrir les necessitats d'aigua del castell del Temple, la forma i amplària dels dos extrems de la qual apareix dibuixada al peu del mateix document. Per cert, que la mesura sobre el pergami dona un diàmetre d'uns 7'2 cm. per al cap que recollia l'aigua del recipient de la síquia, i d'uns 3'8 cm. per al cap destinat a distribuir l'aigua al castell. Les despeses de construcció correrien a càrrec dels dos monestirs a parts iguals, pel que fa a la part que s'havia d'adaptar a la síquia, fins al lloc on es dividiria l'aigua entre els dos, la qual cosa significava que tota la part que entrava en el castell dels templers seria pagada pels frares; el càlcul que se'n fa és d'una sisena part més de despeses per part del Temple. La divisió de l'aigua meitat per meitat es faria de manera escrupulosa: quatre canes i mitja mallorquines de baixada per cada part.

Resulta interessant el fet que dins el mateix document s'inclou la transcripció de l'autorització rebuda pel comanador del Temple a Mallorca, aleshores Ramon de Baco, per a què pogués negociar l'acord amb l'abadessa i el convent de Santa Clara. Va ser escrita a Gardeny el 12 de juliol del mateix 1262, i ratificada amb el segell del mestre de les cases de la milícia del Temple a Aragó i Catalunya, fra Guillem de Pontons. L'esmentat permís, com s'indica, es lliurava després d'escoltar el consell i rebre l'assentiment d'una sèrie de comanadors de l'orde en aquelles terres, concretament de fra Dalmau de Fenollar (comanador de Tortosa), fra Guillem de Monteguino (comanador de Masdèu), fra Berenguer d'Altariba (comanador d'Horta), fra Guillem de Vilalba (comanador de Cantavieja) i fra Berenguer de Vilafranca (comanador de Castellote). Amb aquesta autorització quedava nomenat procurador fra Ramon de Baco, per a negociar, amb ple i lliure poder, l'acord que resolgués el tema de l'abastiment de l'aigua al castell templer de Ciutat de Mallorques. La disciplina militar i monàstica alhora es palesa en el manteniment del nombre de frares que intervenen en els afers importants: cinc comanadors aconsellen el mestre quan aquest ha d'autoritzar Ramon de Baco per a que negociï amb les clarisses, i cinc frares reforçaran l'acord al qual arriba el comanador de Mallorca amb elles. Els seus noms també figuren en el document: fra Berenguer de Montseny, fra Llop, fra Pere Tomàs, fra Gerald d'Arzach i fra Ramon de Celada, el cambrer de la Casa del Temple de Mallorca.

Sembla que els bons propòsits invocats en aquesta escriptura del notari Pere de Tovars es van veure complits, perquè el tema de l'aigua, o el de la canonada resultant de l'acord, no torna a aparèixer amb posterioritat a la seva signatura. Curiosament, tampoc apareixen a l'arxiu de Santa Clara documents que tornin a relacionar el convent amb el Temple, fins a la caiguda de l'orde militar. El següent que trobarem fa referència als moments de persecució d'aquest.

⁴³ ASC Pergamins A (1262) n. 129.

⁴⁴ *Ut supra.*

Els moments finals

Malgrat la seva condició d'orde militar, el Temple mostra, en principi, la mateixa capacitat per a atreure donacions que els altres ordes religiosos. Des del punt de vista espiritual, l'efecte d'una donació als templers no diferia, pel que fa a la recompensa salvífica, de les que poguessin fer-se als monjos de Cluny o del Císter. Però la gran diferència entre aquests dos tipus d'ordes es pot rastrejar a la intensitat i, sobretot, a la durada d'aqueixa atracció sobre els fidels que els movia a la caritat. En el cas del Temple, la força del seu atractiu espiritual sembla córrer paral·lela a la de la seva presència a Terra Santa, quan en els cors dels cristians de tota Europa arrelava l'esperança de mantenir els Llocs Sants lliures d'enemics. En canvi, quan es perd Jerusalem i la posició dels cristians a Palestina es deteriora per moments, s'assisteix primer a un estancament en les donacions, i des de 1250 a una corba descendent de les mateixes. A aquest indubtable factor de perspectiva de la situació política a Terra Santa, s'afegiria, a més, l'extensió de la idea de què el Temple era ja una potència econòmica, independentment de les magres aportacions que poguessin fer-li els fidels, tal com apunta J. Mestre.⁴⁵ En qualsevol cas, el fet evident és que fins poc abans del procés que destruiria l'orde, el Temple havia anat acumulant el favor dels poderosos i captant les simpaties dels estaments més influents, començant pel mateix Pontificat i continuant pels reis cristians occidentals (amb l'excepció de Frederic II). Climent IV (1265), Nicolau III (1278) i Nicolau IV (1289), des del solí pontifici, havien otorgat als templers privilegis molt importants, tant espirituals (cap altre eclesiàstic podia excomunicar-los) com econòmics (percepció exclusiva de tots els delmes associats a les esglésies de l'orde, o exempció del pagament d'un nou delme). Fins i tot el poc afortunat Climent V, causant de la desfeta de l'orde, considerava, el desembre de 1307, de tot punt increïbles i inaudites les acusacions que se'ls feien.

El poder econòmic del Temple, en qualsevol cas, no era un mite, com tampoc ho era el prestigi que havia assolit dins la societat medieval d'arreu d'Europa la seva gestió financera. Això era especialment apreciat per distintes monarquies, començant per la francesa, que hi dipositava el tresor reial i, fins i tot, els comptes dels funcionaris,⁴⁶ i seguint per la corona catalano-aragonesa, que hi dipositava les seves joies. Però aquestes circumstàncies, unides a la mateixa adscripció directa a la Santa Seu, el convertien també en un orde perillós a ulls dels governants, en molt casos deutors dels templers. M.C. Gálvez, defensora de la teoria de la por al poder del Temple com a detonant dels fets que conduïren a la seva persecució, ho expressa d'una manera molt adient: *Una milícia organitzada, con una gran provisión de fondos económicos, acreedora de varias monarquías, y ciertamente, sin ninguna misión concreta que cumplir, significaba un grupo de alto riesgo para cualquier estado en el que estuviese establecida, y obviamente podía crear celos y miedos: miedo político.*⁴⁷ Sens dubte, aquesta consideració no devia ser la de menor pes en el pensament de monarques com el francès.

⁴⁵ J. MESTRE GODES: *Los templarios...*

⁴⁶ L. DELISLE: "Mémoire sur les opérations financières des Templiers", *Mémoire de l'Académie d'Inscriptions et Belle-Lettres*, Paris 1889, vol. XXXIII.

⁴⁷ M. C. GÁLVEZ DE LA CUESTA: "Del miedo político al miedo religioso...", 6-7.

Felip IV el Bell, rei de França, pareixia tenir més motius que ningú per a tèmer el poder dels templers, especialment en la seva qualitat de creditors de la monarquia. Però en començar el segle XIV ell tampoc era un jove monarca ambiciós, sinó un autèntic expert en manejar el poder en el seu propi benefici, emmascarat com a benefici de l'Estat i com aspiració a convertir-lo en una entitat forta, controlada amb mà ferma. Durant tots els seus anys de regnat no havia perdut ocasió de demostrar les seves intencions d'estadista, i s'havia rodejat convenientment de "legistes" imbuïts com ell d'antigues idees sobre l'omnipotència de l'Estat, suportades pel dret romà. La seva política havia donat mostres repetides d'intransigència i d'agressivitat desmesurades (sobretot en el seu atac al papa Bonifaci VIII, 1296-1303, però també a Flandes, 1297-1305). A més a més, Felip el Bell i la seva cort de legistes s'havien revelat com experts en maquinacions emparades en la calúnnia, com a mínim des del seu conflicte amb el papa, a qui pretenia fins i tot jutjar en terres franceses pel càrrec d'heretgia. Les acusacions contra Bonifaci VIII presenten elements que després es faran molt coneguts en altres processos: l'heretgia, la sodomia i la simonia. El *modus operandi* dels legistes anuncia punt per punt la mecànica que seguirà el procés als templers, la qual cosa delata la inconsistència dels arguments esgrimits.

Per altra part, la pràctica d'apoderar-se de béns que no eren seus, recurrent a la força, també formava part de les especialitats del monarca francès a l'hora de plantejar la seva política, com ho havia demostrat sobradament davant els mercaders llombards (1291), els jueus de França i el mateix Bonifaci VIII (exigència d'entrega del tresor de l'Església durant l'episodi d'Anagni de 1303). Tanmateix, el poder reial s'havia enfortit en aquests casos quasi amb el mateix ritme regular amb què s'havien anat buidant les arques de l'Estat. El "rei de ferro", per tant, anava perdent sense remei la seva batalla contra la ruïna econòmica. Ni la seva política monetària, inclosa l'alteració mateixa de les monedes,⁴⁸ ni la submissió, de grat o per força, de la noblesa i de la burgesia flamenques, ni tan sols l'habitual expoli dels jueus havien servit per a allunyar l'amenaça de la fallida estatal. L'Església, en aquestes circumstàncies, havia esdevingut un graó més a l'escalada del rei per a fugir de la ruïna, quan el 1296 va decidir imposar delmes al clergat. Es va embarcar així en una llarga lluita contra el papa, que el va col·locar al límit de l'excomunicació i que no va culminar fins a la detenció vergonyosa del pontífex a Anagni, cosa que precipitaria la seva mort (1303). De tot això no se'n derivaria el benefici econòmic esperat pel rei, però sí una situació nova en el si de l'Església, molt més favorable als seus interessos. A. Demurger reconeix un fet evident del regnat de Felip IV: *durant tout son règne, il a cherché de l'argent*.⁴⁹ La conseqüència, pel que fa a les motivacions econòmiques de la intervenció contra el Temple, és que aquesta es trobaria en el mateix àmbit de les efectuades contra els llombards, els jueus i els usurers en altres moments del mateix regnat; en essència: *d'autres groupes minoritaires... également riches, également impopulaires*,

⁴⁸ Resulta curiosa la postura de Demurger sobre l'acusació de moneder fals que sovint li adjudica la historiografia a Felip el Bell, per haver trastocat el valor de la moneda francesa a fi de fer front a la crisi. Aquest historiador, aferrant-se a la legalitat vigent a França a finals del segle XIII i principis del XIV, opina que el rei només actuava fent ús d'una prerrogativa de la corona, la de mudar la moneda.

⁴⁹ A. DEMURGER: *Vie et mort de l'ordre du Temple*, 265.

également impliqués dans le fonctionnement des finances royales.⁵⁰ Per a Demurger, les causes que moven a Felip el Bell a procedir contra el Temple són molt complexes, encara que bàsicament es tracta de resoldre un doble problema del seu regnat: l'afirmació del seu poder i l'escassetesa de medis econòmics.⁵¹

És perillós, de totes maneres, deixar-se dur per la simplificació a l'hora d'afrontar la complexitat del procés contra els templers. Si bé es cert que els templers de França varen donar suport a Felip el Bell en el seu conflicte contra el papa, la realitat és que l'orde com a tal estava al costat del pontificat i, el que és més important, disposat a defensar-lo. El ja esmentat A. Demurger ens ofereix una perspectiva molt interessant de la situació que tots aquests fets plantejaven: la postura dels templers francesos no hauria estat més que l'excepció que confirmaria la regla de tot l'orde donant suport al papa, i la força militar que això podia representar a favor del pontificat resultava, com a mínim, inquietant per a un rei obsessionat pel poder.⁵² Això significa que el tema econòmic, tot i el seu pes indubtable, no hauria estat l'únic element valorat pel monarca francès en plantejar-se el seu atac immisericorde contra el Temple. És clar que Felip el Bell cercava les riqueses de l'orde, però en el mateix lot sabia que podia obtenir el debilitament definitiu del pontificat, procedint al seu veritable "desarmament". La pregunta és: ¿era realment tan important la força militar del Temple, a principis del segle XIV, com per a inquietar seriosament un rei suposadament poderós com el de França?

També s'ha de dir que la identificació del Temple amb una força pontificia fonamental venia de lluny; concretament, d'ençà que l'emperador Frederic II l'havia escampat mitjançant la seva propaganda, al temps que identificava l'Hospital de Sant Joan amb una força lleial a l'emperador. Per tant, els templers apareixien com a sospitosos d'oposar-se als interessos autoritaris de les monarquies. J. Prawer pensa que la impopularitat dels templers hauria sorgit entre 1239 i 1240, com a conseqüència de dos motius: la divisió manifesta entre els ordes militars, i la creixent recollida de recursos a Occident per a fer front a les també creixents despeses d'Orient.⁵³

⁵⁰ A. DEMURGER: *Vie et mort de l'ordre du Temple*, 264-265. Coincideix amb la postura manifestada per M. BARBER: *The Trial of the Templars*, Cambridge 1978, 32-40. Aquest, per cert, afirma que l'experiència adquirida per la policia reial a les seves accions contra els llombards i els jueus va ser determinant en l'èxit de l'execució de l'operació contra els templers.

⁵¹ A. DEMURGER: *Vie et mort de l'ordre du Temple*, 264.

⁵² *Benoît XI savait pouvoir compter sur l'ordre pour endiguer les assauts de la monarchie française contre la papauté. L'attitude des préceptoires de France était l'exception a la règle du soutien a la papauté. Dangereuse contradiction, c'est certain, quand l'État, toujours à la recherche de moyens financiers, peut avoir la tentation de se servir des richesses, vraies ou supposées, des ordres. Sans compter que leur force militaire peut inquiéter.* A. DEMURGER: *Vie et mort de l'ordre du Temple*, 197.

⁵³ J. PRAWER: "Military Orders and Crusader Politics in the Second Half of the 13th Century", *Die geistlichen Ritterorden Europas*, "Vorträge und Forschungen", XXVI, Sigmaringen 1980, 222 i següents.

En accedir al solí pontifici el francès Bertrand de Got, amb el nom de Climent V (1305), l'Església vivia circumstàncies especialment doloroses, assetjada per les pressions i els interessos del rei de França. Aquest havia fixat ja els seus objectius expoliadors fora del pontificat mateix, però l'empresa requeria la condescendència pontificia. Les possessions del Temple, i la possibilitat de desfer-se'n alhora d'un creditor important, havien posat ja l'orde en el punt de mira de Felip el Bell i dels seus consellers. Només es necessitava una justificació irrefutable per a actuar, i a Felip li va arribar fàcilment, en forma de certes denúncies realitzades per templers expulsats de l'orde: els templers eren, segons aquestes, un grup de sacrilegs i heretges de la pitjor espècie. Per això, el 14 de setembre de 1307 es cursaria l'ordre de detenció de tots els templers de França, per al seu posterior lliurament a la Inquisició. Segons M.C. Gálvez, Felip IV de França hauria donat un salt qualitatiu en transformar la seva "por política" en una "por religiosa" (d'aquí l'acusació d'heretgia contra l'orde),⁵⁴ molt més eficaç de cara a l'opinió pública i, sobretot, de cara a negociar amb el papat el futur dels templers.

La reacció per part de les altres corts d'Europa no va ser, amb tot, l'esperada pel monarca francès. Eduard II d'Anglaterra, per exemple, remet cartes als monarques de tots els regnes ibèrics, a les que expressa obertament la seva negativa a formar part del bàndol acusador: *no podemos sumarnos a las acusaciones presentadas*,⁵⁵ al·legant l'alta consideració en què té els templers i la confiança en la seva fe. Quant a l'àmbit hispànic, G. Martínez⁵⁶ és de l'opinió que les repercussions negatives per als templers de la caiguda dels Estats cristians de Terra Santa, en forma d'ambicions inconfessables dels reis d'apoderar-se dels béns de l'orde, no s'hi varen reproduir, perquè la pròpia dinàmica de "Reconquesta" donava encara una raó de ser als monjos-guerrers, ara que la seva pròpia existència es començava a qüestionar a Occident. L'enemic musulmà, a diferència del que succeïa, per exemple, a França, era ben present a les fronteres dels regnes ibèrics, i les forces mobilitzades pel Temple o per l'Hospital constituïen un referent militar encara vital per als seus monarques.

Per a A. Demurger, qui deixa clar que les mateixes crítiques contra l'Orde del Temple també es feren, en distints moments, contra d'altres ordes, tant militars (hospitalers, teutònics...) com monàstics (cistercencs) i mendicants, el procés als templers s'hauria d'enquadrar en el sí de l'enfrontament entre els poders espiritual i temporal: *Le Temple a été un enjeu, en bouc émissaire dans une partie où s'affrontent pouvoir spirituel (le pape) et pouvoirs temporels (les monarchies administratives et territoriales)*.⁵⁷ A la base d'aquesta lectura dels fets es trobaria la interpretació que fa de l'actuació de diferents personatges (tant reis com eclesiàstics) de fora de França. Algun episodi dels fets succeïts a França sembla donar-li part de raó. Per exemple, està clar que una altra espina clavada a les ambicions de Felip el Bell, i per tant un altre motiu d'odi personal contra els templers, era el seu fracàs en l'intent de fer prosperar la proposta d'unificar el Temple i l'Hospital en un sol orde, davall el comandament d'un fill seu. L'ambiciós rei francès hagués disposat així

⁵⁴ M. C. GÁLVEZ DE LA CUESTA: "Del miedo político al miedo religioso...", 7.

⁵⁵ J. MESTRE GODES: *Los templarios* ..., 184.

⁵⁶ G. MARTÍNEZ DIEZ: *Los templarios en los reinos de España*.

⁵⁷ A. DEMURGER: *Vie et mort de l'ordre du Temple*, 10.

d'una força militar i econòmica absolutament desequilibrant davant la resta d'Occident. Jacques de Molay, el mestre del Temple, s'havia oposat frontalment a tal proposició, i els seus arguments li havien vengut prou bé a un pontificat massa preocupat per no perdre la influència política (ni econòmica) dins el món cristià. L'afrenta de De Molay als interessos del rei francès no podia quedar impune, màxim quan a França el Temple havia deixat de ser una molèstia necessària, per a esdevenir un obstacle a l'expansió de l'autoritat reial, almenys des del punt de vista de la idea legalista de l'Estat que movia al monarca, i des de la perentòria fretura econòmica que passaven les seves arques. El suposat enfrontament entre poder temporal i poder espiritual no ha convençut, emperò, a tots els autors. Lluny de qualsevol controvèrsia sobre aquest possible enfrontament en el cas del procés als templers, M. Bruguera es mostra molt contundent en el judici que emet sobre la posició dels dos personatges principals implicats:

Que entre Felipe el Hermoso y Clemente V, hubo una connivencia para la ruina de la Orden del Temple, es tan claro y evidente que nadie puede ponerla en duda, si se mira y observa la conducta que siguieron los dos Soberanos desde la elevación del último al trono pontificio.⁵⁸

Els arguments que presenta per a avaluar l'actuació del papa són igualment implacables:

En todos los actos de Clemente V se observa evidentemente y de un modo muy particular que se secundó y dio un gran impulso a los planes maquiavélicos de Felipe el Hermoso, persiguiendo a la Orden del Temple.

"Su solicitud y actividad en expedir bulas, breves y disposiciones contra dicha Orden, lo evidencia de una manera innegable.⁵⁹

No fa falta aclarir que l'esmentat autor planteja la seva obra magna des d'una òptica pro-templera.

Anem a centrar-nos, tanmateix, en els darrers moments de l'orde en el Regne de Mallorca. Les males noves d'allò que estava succeint a França li arribaren al comanador del Temple a Mallorca, aleshores fra Arnau de Castellví, a través de les lletres d'un tal García Fernández. Del contingut d'aquesta carta en parla J. Mestre, sense citar la personalitat del seu remetent. Seria una missiva a la qual es prevendria el comanador de Mallorca de la desfeta del Temple i se'l convidaria a desfer-se d'alguns béns, en termes prou clars:

Vos fazo saber que los comanadors de Aragon venden et pensen de vender todas cosas, de que ellos puedan haver dineros... vendeseis algunas cosas de vostra baylia et que

⁵⁸ M. BRUGUERA: *Historia General de los Caballeros del Temple*, Madrid 2000, vol. IV, 19.

⁵⁹ M. BRUGUERA: *Historia General de los Caballeros del Temple*, IV, 27.

*fiessets dineros et que los mandasseis a algun de vostros amigos... entendo que la orden del Temple se desface.*⁶⁰

De la procedència de la carta no se'n diu res a l'obra de Mestre; per la mateixa època, tanmateix, està documentat un fra Garcia Fernández com a comanador de Ceinos de Campos (Valladolid), però res confirma que es tractàs de la mateixa persona. El fet, de totes maneres, és que Jaume II de Mallorca va procedir, el 23 de desembre de 1307⁶¹ i després de rebuda la bul·la *Pastoralis praeminentiae*, a empresonar sense presses els templers i ocupar els seus béns. Alguns autors, com A. Marimón, apunten el fet que en aquelles dates ja s'havia produït un deteriorament important de les relacions entre el Temple i la monarquia mallorquina.⁶² Els motius del malestar dels monarques cap als templers es trobarien en el fet que aquests s'havien estat en reforçar la seva posició de senyors jurisdiccional, desafiant obertament les pretensions d'afiançament del poder reial. Quatre episodis apareixen especialment lligats a aquesta pugna entre els dos poders que explicaria, al cap i a la fi, l'estranya manera de procedir de Jaume II i de Sanç I a l'època de la caiguda i desaparició de l'orde fundat per Hugues de Payns. El primer episodi tendria lloc el març del 1268, quan l'infant En Jaume es va veure obligat a nomenar un jutge volant, Pere de Montsó, com a conseqüència de les queixes presentades contra el Temple, l'Hospital i alguns cavallers amb motiu d'utilització de recursos comuns i de qüestions de propietat; en aquest cas, tanmateix, la fricció no era només amb els templers. El segon, més interessant quan al xoc de poders, seria la ja esmentada incorporació de les baronies de Guillem de Montcada, Ramon Alemany i Guillem de Claramunt, assolint amb això un total de 122 explotacions agràries (7.648'5 Ha.); segons pareix, no es va produir en aquest cas el preceptiu consentiment reial, per la qual cosa la monarquia va considerar que s'havia donat una usurpació jurisdiccional. Precisament aquest argument seria esgrimit per Sanç I amb la idea de justificar el pas dels béns dels templers a la monarquia, quan es va decretar pel Papat la seva transferència a l'Orde de Sant Joan.⁶³

El tercer episodi d'enfrontament amb els interessos del rei arribaria amb motiu de la pretensió de Jaume II d'estendre la fiscalitat reial fins i tot als habitants de Pollença. Transcorria l'any 1279 i fra Bernat de Montoliu, comanador de l'Orde, va encapçalar una reacció contundent en defensa de la jurisdicció d'aquest que va obligar el monarca a desistir. Tanmateix, la monarquia es treuria l'espina en el que constitueix el darrer episodi a comentar; aleshores, 1301, el rei imposaria un batle propi a Pollença, reforçant el senyoriu preminent de la corona. El Temple havia perdut el pols amb el rei en aquesta ocasió.

Així i tot, la situació no era tan tibant entre els dos poders en el Regne de Mallorca com per a què Jaume II emprengués el mateix camí del francès Felip el Bell. Un document de l'any 1308 trobat casualment per mi a l'arxiu del Monestir de Santa Clara, ja fa bastants

⁶⁰ J. MESTRE GODES: *Los templarios* ..., 253.

⁶¹ La data ve citada per G. MARTÍNEZ DíEZ: *Los templarios en los reinos de España*, 256.

⁶² A. MARIMÓN RIUTORT: "Temple, Orde del", *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, vol. 17, Palma 1991, 150-151.

⁶³ *Sanç de Mallorca pretenia aconseguir tots els béns de l'orde, o almenys part, ja que els reis de Mallorca sempre havien reivindicat el domini directe i, segons ell, el Temple havia duit a terme diverses usurpacions jurisdiccionals*. A. MARIMÓN RIUTORT: "Temple, Orde del", 151.

anys, sembla contar la verdadera orientació dels esdeveniments que encetaren el procés als templers a Mallorca. La troballa va ser casual, en buidar la secció de pergamins, doncs l'existència de tal document no apareix recollida a l'inventari que es va realitzar d'una part de la secció en el segle XVII. El deteriorament que presenta tampoc sembla deure's exclusivament a l'acció del temps, perquè mostra marques evidents de mutilació en temps pretèrit, amb l'objectiu aparent de fer desaparèixer els noms dels seus protagonistes –cosa que, per cert, no es va aconseguir completament-. Del seu contingut, en canvi, en parla ben a les clares la nota manuscrita que s'havia inclòs al dors, també en el passat: *Instrumenta facientia pro bonis que fuerunt templariorum*. Aquest document, datat a 6 de les calendes de juny de 1308, desvetla com Pere de Bellcastell, lloctinent del Regne de Mallorca per aquelles dates, va cursar instruccions precises, presumiblement a instàncies del rei Jaume II mateix,⁶⁴ al procurador Miquel Rotlan per a que es fes càrrec de tots els béns, mobles i immobles, i drets de l'Orde del Temple en diversos punts de Mallorca,⁶⁵ donant-li plens poders per a administrar-los i, especialment, per a defensar-los contra qualsevol persona que volgués aprofitar-se de la situació de precarietat en el domini deixat per la detenció i empresonament dels templers. El document confirma que el desig de Climent V (pressions incloses) de què els templers de Mallorca fossin arrestats s'havia complit, perquè fa referència a transaccions que s'haguessin fet *ante captionem dictorum Templariorum*.⁶⁶ Però no sembla, en absolut, que la monarquia mallorquina es mostrés disposta a claudicar davant l'altra part de la voluntat pontificia: el lliurament de l'administració dels béns de l'orde al bisbe. Les ordres són molt clares, i ni l'inventari que se li encomana fer a Rotlan ni els poders d'administració que se li donen sobre els béns del Temple demostren un tarannà col·laboracionista cap a les pretensions del papa; és més, resulta ben significativa l'ordre expressa *et deffendendi bona dictorum Templariorum que habent in tota Ciuitate et terminis eiusdem, nec non et in dictis parrochiis aduersus quascumque personas*, perquè fa pensar que entre aquestes persones quedaven incloses les autoritats eclesiàstiques mateixes. Miquel Rotlan era, a més, un personatge que gaudia de tota la confiança del rei, i no només per la seva condició de funcionari reial. El 9 d'agost de 1298 havia actuat com a notari, quan Jaume II de Mallorca va atorgar a Pere de Fenollet el nomenament per a rebre el Regne de Mallorca dels mandataris de Jaume II d'Aragó, en compliment de la devolució contemplada en el tractat d'Anagni. A més, havia participat al costat del rei en tots els canvis polítics i jurídics impulsats pel mateix monarca mallorquí des de 1305, i va col·laborar també en l'actualització impulsada per aquest del cadastre de 1230, que s'havia quedat obsolet.⁶⁷ El seu nomenament pareixia una garantia tant d'honestedat (per a la conservació dels béns) com de fidelitat a la defensa dels interessos del rei.

⁶⁴ De fet, en el document s'invoça expressament l'autoritat reial per a concedir els plens poders a Miquel Rotlan.

⁶⁵ En concret es parla de Ciutat, Montuïri, Castellitx (Algaida), Petra, Inca i Sóller, però no hi ha cap referència a Pollença, important enclau templer.

⁶⁶ A.S.C. Pergamins. Sense classificar (1308).

⁶⁷ Els altres personatges encarregats d'aquesta delicada tasca varen ser Ramon Desbrull i el canonge Pere de Torrella.

Dins el Regne de Mallorca, sembla conèixer-se molt millor el que va succeir als territoris del Rosselló que als de l'illa. Així, es sap que l'empresonament dels templers va ser immediat tot just rebre's la butlla pontificia corresponent, que no hi va haver interrogatoris previs, ni tan sols per part dels inquisidors, i que el procés diocesà dirigit pel bisbe d'Elna es va retardar fins al gener de 1310, tot i que la comissió s'havia constituït l'agost del 1308. Tots els templers d'aquella diòcesi, inclòs el comanador de Mas Déu, Ramon Sa Guàrdia, qui havia estat extraditat al Rosselló després de la seva detenció a Miravet, negaren les acusacions fetes contra l'orde, i coincidiren en qualificar de mentides les declaracions de Jacques de Molay admetent-les. El resultat fou el tancament de la investigació sense proves inculpatòries cap als frares.

Va ser Climent V mateix qui anomenà la comissió per a instruir les causes contra els templers a l'arquebisbat de Tarragona. En formaria part Joan Borgonyó, procurador de Jaume II a la cort pontificia i sagrista de Mallorca. Ell mateix, precisament, i un altre membre de la mateixa comissió, el canonge de Rieti Berardo de Poggio Bustone, s'encarregarien d'interrogar els templers de Mallorca, des del 13 de juliol de 1310. És probable que mai sapiguem què movia realment el papa a mantenir a ultrança el seu posicionament al costat del rei de França, però la seva inflexibilitat no va trobar pertot la submissió que mostraren monarques com Jaume II d'Aragó (a la vista del seu comportament a l'afer del Temple, es podria mantenir encara el sobrenom "el Just"?). Una explicació vàlida a la posició submissa de Jaume II d'Aragó envers el Papat a l'afer dels templers podria venir de la consciència d'inferioritat que tenia respecte de França, i en aquell moment l'actuació de Climent V anava, inequívocament, orientada a afavorir els interessos de Felip el Bell. Hem de tenir present, com cita J. N. Hillgarth, que el 1312 un conseller del malastruc rei francès escriurà: *Tenim a l'abast allò que la Casa de França fa temps que desitja: el domini d'Espanya.*⁶⁸ El cronista Desclot, gens sospitós d'alinejar-se a posicions crítiques cap a la monarquia catalano-aragonesa, reconeixia que Castella i França eren *los pus poderosos del món.*⁶⁹ Si aquest era el panorama negatiu en què es debatia la Corona d'Aragó, pitjor era encara allò que contemplava Jaume II de Mallorca des del seu tron. El seu reialme heterogeni tenia una part important del territori enclavat entre una potència expansionista dirigida per un monarca prepotent, França, i un regne més fort que el mallorquí, dirigit per una dinastia emparentada però absolutament irredenta quant al tema del testament de Jaume I. A més a més, el monarca mallorquí estava en deute amb el Papat, per mediació del qual havia recuperat la corona que li usurpàs Alfons el Liberal.

En canvi, ni Ferran IV de Castella, ni els bisbes de les seves terres, volgueren carregar amb el paper de corifeus d'un papa que actuava com un autèntic fanàtic descervellat. El concili de Salamanca (21 d'octubre de 1310), va emetre una sentència plenament exculpatòria pel que fa a tots els templers de la Corona de Castella. Encara que reservava al papa la sentència judicial definitiva sobre l'orde, sa santedat seria complidament informat de la decisió presa a terres castellanes. A Climent V, en poc temps,

⁶⁸ J. N. HILLGARTH: *El problema d'un imperi mediterrani català, 1229-1327*, Palma 1984, p. 41.

⁶⁹ B. DESCLOT: *Llibre del Rei En Pere*, cap. LXXVI. Cf. F. SOLDEVILA: *Les quatre grans cròniques*, Barcelona 1983, 466.

li plourien els informes favorables a l'absolució dels templers. La declaració d'innocència a Castella coincidiria amb les de Portugal, Llombardia, Xipre (on el papa anul·laria el procés i pressionaria el rei per a que es venjàs dels templers i els eliminàs), Toscana, els principats llatins de Grècia, Alemanya, Escòcia, Irlanda, Anglaterra (1311)... i Aragó. El fet és que el concili de Tarragona, en primera convocatòria (1311), no va trobar elements condemnatoris per a pronunciar-se contra els templers, i va posposar l'emissió d'una sentència per a una convocatòria posterior.

Per tots els regnes, de totes maneres, s'obria descarnadament la qüestió dels béns del Temple. Si s'analitza el plantejament rebut per aquesta qüestió en els diferents territoris, arribarem fàcilment a la conclusió que es demostren dos fets evidents en aquest afer. En primer lloc, la preocupant manca de previsió i de personalitat de Climent V. Es cert que en a França Felip IV li va guanyar la iniciativa al papa des del primer moment, però en el cas dels altres regnes va ser el mateix pontífex qui va posar en mans dels reis uns béns massa atractius, i la seva posterior maniobra per a recuperar-los esdevindria així una pretensió impossible i il·lusòria. La *Pastoralis praeeminentiae* (22 de novembre de 1307, encara que a alguns territoris no va arribar fins ben entrat el 1308) havia constituït, a la fi, un monument a la incompetència de la cúria pontificia, a més de la constatació que, en aquella data, la decisió de sacrificar l'orde del Temple ja estava presa... si no es tracta de la demostració de les poques llums del papa (suposant que de veritat cregués que la postura dels monarques seria honesta, i es limitarien a custodiar els béns fins que fossin tornats als seus legítims posseïdors), o simplement d'un moviment impulsu provocat per la por a les represàlies que pogués prendre en la seva contra el rei de França. Certament, es tractava de justificar, o més bé de legalitzar, l'expoli desencadenat pel rei francès, fet que tampoc tenia remei, però la forma adoptada tendria com a efecte immediat la multiplicació d'aquest expoli, en estendre'l als altres territoris de la cristiandat. Això, no només no estava justificat sinó que, a més a més, constituïa una maniobra absurda que perjudicava la mateixa autoritat pontificia.

En segon lloc, es posa de manifest l'ambició, o la cobdícia, de tots els monarques per igual, en una mescla d'exercici de reforçament de l'autoritat reial i d'aprofitament econòmic de la situació. Els ingressos inesperats que suposen els béns dels templers resulten massa temptadors com per a adoptar un posicionament de mera custòdia per part dels reis. No cal oblidar, tampoc, que ens trobam a una època a la qual el concepte legal de la propietat privada es veu fàcilment conculcat quan apareix per mig l'ús de la força, i que aquesta es fa servir encara massa sovint per a fer canviar de mans algunes propietats. Interessos polítics i econòmics dels reis entraran en sòlida convergència quan es posi en marxa el procés contra els templers, i d'ençà d'aquest moment el viatge de retorn –la devolució dels béns, en aquest cas– era absolutament impossible. Felip IV de França, en desafiar l'autoritat del papa en aquest assumpte, havia obert el camí de les mostres indiscriminades de poder i de reforçament de l'autoritat reial a altres regnes. La rapidesa amb què els monarques disposen dels béns “en custòdia” –cosa que després tenen la barra d'al·legar per a no posar-los a disposició del papa– resulta paradigmàtica d'aquesta conducta d'exaltació de l'*ego* reial. Entre el gener de 1308, quan es posa en marxa la maquinària contra els templers a la Corona d'Aragó, i el març de 1310, en què el papa li

reclamava amb insistència a Jaume II els béns de l'orde, el rei ja havia disposat de tot com si fos el seu propi patrimoni –de fet, considerava que, en gran part, eren possessions que havien revertit a la corona, ja que havia estat aquesta qui les havia lliurat, en diferents moments, als templers-. Però encara resulta més espectacular l'actitud de Ferran IV de Castella qui, en qüestió de mesos, se n'havia ja desfet d'alguns castells donant-los a tercers (o venent-los). En aquest context, tota pretensió pontificia de mantenir els béns del Temple baix l'administració de l'Església –i no diguem ja de supervivència de l'orde, si s'ho hagués arribat a plantejar- havia esdevingut inviable.

A la vista d'aquestes evidències, fàcils de preveure per altra part per qualsevol intel·ligència oberta a l'anàlisi dels fets que se vivien a França des del 13 d'octubre de 1307, qui escrigués la carta a Arnau de Castellví prevenint-lo de la desfeta del Temple no anava gens errat. Des del moment que el papa no havia tengut el valor –ni l'honor, caldria dir, seguint la mentalitat de l'època- d'oposar-se al rei francès, fins a les darreres conseqüències, l'orde del Temple tenia dictada la seva sentència de desaparició. Si sospesam les actuacions d'uns i altres en els esdeveniments que varen portar a la fi de l'orde, podríem interpretar que Felip el Bell li va assestar la coltellada mortal, però també que va ser Climent V qui el va enterrar –quan encara alenava- i en va repartir les despulles. Els motius íntims del pontífex per a un comportament tan desafortunat segurament mai els sabrem, però els públics que solen donar els historiadors ja són prou encertats: debilitat, por, incompetència i, fins i tot, desig de mantenir l'aparença de solidesa de l'autoritat papal. De totes maneres, l'actuació final del pontífex denota una ofuscació malsana, l'origen de la qual tampoc ens serà mai revelada pels documents. ¿Va arribar a creure de veritat en la culpabilitat de l'orde, o només intentava rentar la sang de les seves mans fent vessar més sang, en un intent boig per desfer-se'n de tots els testimonis de la seva culpa? L'única cosa que sí revelen els documents és la insistència en fer confessar als templers la seva culpabilitat a tots els regnes, obligant a torturar-los (ell, que hauria d'haver estat el seu màxim defensor!), i la ceguesa recalitrant davant els resultats favorables a l'orde que li arribaven des de diferents indrets. Alhora, la poca documentació conservada ens parla també de la poca entitat moral i de la nul·la autoritat demostrada per alguns reis (entre ells Jaume II d'Aragó) davant les ingerències d'un papa moralment deslegitimad per exercir de corifeu del rei de França (ell sí que s'havia sabut imposar a Climent V).

De la sort de les negociacions de Miquel Rotlan per a protegir els béns del Temple a Mallorca no es troba a l'arxiu de Santa Clara cap document posterior a l'esmentat de 1308, però el fet conegut és que la butlla *Ad providam* (2 de maig de 1312), que disposava el pas dels béns del Temple a mans de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, exclouïa expressament els de tots els regnes ibèrics, inclòs el de Mallorca, cosa que es ratificaria després amb una nova bul·la, l'anomenada *Nuper in generali*. Jaume II d'Aragó es va mostrar en tot moment frontalment oposat a l'engrandiment de l'orde de l'Hospital amb els béns dels templers. Tanmateix, la seva posició tampoc era favorable al Temple, sinó que la movia el simple interès material de controlar personalment la sort d'aquells béns, que veia perduts per sempre si acabaven en mans dels santjoanistes. En aquest context, la proposta de creació de l'orde de Montesa no seria més que una peça important en la consecució de l'objectiu materialista del monarca. Del fet que les postures mantingudes per Climent V i Jaume II

d'Aragó fossin irreconciliables n'és una prova significativa que mentres el primer va ser viu el nou orde no va veure la llum. Però si Jaume d'Aragó mostrava la seva persistència a l'hora d'assegurar-se la part del lleó dels béns dels templers, en el cas del Regne de Mallorca les coses no seguirien una evolució paral·lela. En el cas de Mallorca, G. Martínez Díez apunta el fet que el rei Sanç I no va enviar els seus ambaixadors al papa, per a explicar que aquest acabàs cedint el patrimoni dels templers del regne insular a l'Orde de l'Hospital de Sant Joan (recordem que aquest regne havia estat exclòs de tal solució a la butlla del 2 de maig de 1312). La realitat és que Sanç I va tenir molta més pressa per negociar un acord econòmicament favorable i, a canvi d'un bon pessic, va consentir el traspàs dels béns a l'Hospital el mateix 1312. Després, el mateix autor, sense citar les fonts, conclou que el rei de Mallorca va poder fer-se finalment amb els béns mobles no litúrgics de l'orde, com a conseqüència de la protesta presentada davant el pontífex.⁷⁰ Un altre fet curiós és que la butlla del papa Joan XXII datada el 10 de juny de 1317 contemplava el pas dels béns dels templers en el Regne de Mallorca a l'Orde de Santa Maria de Montesa,⁷¹ de la qual l'historiador burgalès indica: *no tenemos noticias de que ingresara en ella ni uno solo de los caballeros de la antigua milicia templaria.*⁷²

A la vista dels resultats del concili de Tarragona d'octubre-novembre de 1312, que declararia innocents tots els templers de la Corona d'Aragó, caldria demanar-se si, en el fons, la mateixa ofuscació papal no hauria deixat una reixillera a la porta que havia tancat immisericordement l'existència de l'orde. Reflexionem un poc sobre els fets. El concili, presidit per l'arquebisbe tarragoní Guillem de Rocaberti, proclamava amb tota solemnitat la innocència de tots els templers de la Corona d'Aragó (4 de novembre), però obria una etapa diferent d'un orde ja oficialment abolit, des de la publicació de la butlla *Considerantes dudum* (2 de maig de 1312), on Climent V havia certificat definitivament la sort dels extemplers: *Nos la abolimos, suprimimos y casamos la que fue en otro tiempo Orden del Temple, su hábito y su nombre, sujetándola a una prohibición perpetua.*⁷³ ¿Quina sort havien de córrer els templers que, lliures de tota culpa segons el concili tarragoní, es trobaven sense la seva "casa"? Sembla curiós com un cec i fanatitzat Climent V havia previst la contingència: haurien de ser mantenguts, segons la seva categoria, amb els béns que havien estat de l'orde. El concili de Tarragona aniria més lluny, assignant una pensió on es recollia la categoria i la dignitat que cada un havia assolit en el seu servei, amb càrrec als béns del Temple naturalment. La qüestió que això planteja és curiosa. L'orde no existeix des del punt de vista legal, perquè ha estat abolit, però és evident que els seus béns encara s'han d'administrar mínimament per a pagar als seus membres. Tal vegada això expliqui la presència de la Casa del Temple com a entitat diferent de l'Hospital de Sant Joan fins i tot molts anys després que els seus béns haguessin revertit a aquest orde. Abundant en aquest

⁷⁰ G. MARTÍNEZ DíEZ: *Los templarios en los reinos de España.* , 142.

⁷¹ G. MARTÍNEZ DíEZ: *Los templarios en los reinos de España.* , 143.

⁷² G. MARTÍNEZ DíEZ: *Los templarios en los reinos de España.* , 144. L'orde de Montesa va ser fundat el mateix 1317, segurament amb la intenció de succeir el del Temple, els béns del qual incorporaria, així com els de Sant Jordi d'Alfama, però només es va donar el cas a la Corona d'Aragó.

⁷³ M. BRUGUERA: *Historia General de los Caballeros del Temple.* 134.

tema, confirmaria l'estranya situació jurídica dels templers el fet que s'hagués fixat com a residència permanent per als seus ex-membres antigues encomandes de l'orde. En aquest sentit, caldria un estudi profund sobre què va canviar a la vida d'aquests homes després de ser declarats innocents. Seguien sent religiosos, per suposat, però... com vivien? Què va canviar, externament, als antics convents templers? El nom, per exemple, no va desaparèixer, maldament Jaume II d'Aragó mantingués ben fermat el tema de l'administració dels béns. També queda en l'aire el tema dels objectes de culte requisats, la devolució dels quals fou reclamada per Guillem de Rocaberti mateix; si es tornaren, no resulta massa significatiu que es seguissin celebrant cerimònies religioses amb els mateixos símbols d'un orde suprimit?

La butlla pontifícia *Vox in excelsis*, llegida de manera inesperada pel papa Climent V al començament de la segona sessió del concili de Vienne (abril de 1312), posaria de manifest de manera molt clara i contundent, que se tancaven definitivament les portes a la supervivència de l'Orde del Temple, tot i reconèixer la possibilitat de què molts dels seus membres fossin innocents. De res va servir la valenta intervenció del bisbe de València en defensa de la justícia i de la raó, proclamant el tracte injust que rebrien els innocents en suprimir-se l'orde. És evident que la decisió pontifícia era irreversible d'ençà que Climent V l'havia presa –o l'havien forçat a prendre-la-. Però el problema es planteja després, a partir d'aquestes paraules de la butlla mateixa: *Nos suprimimos por una sanción irrefragable y legitima perpetuamente (no sin amargura y dolor en el corazón) la Orden de los Templarios, su estado, su hábito y su nombre, no por una sentencia definitiva, sino por modo de provisión u Ordenanza Apostólica, y Nos la sostenemos a una interdicción perpetua, con la aprobación del Concilio, prohibiendo expresamente a cualesquiera que sea entrar de ahí adelante en dicha Orden, recibir o llevar su hábito, ni hacerse reconocer por Templario, y quien contraviniere incurrirá ipso facto en la sentencia de excomunión.*⁷⁴ Si fins i tot el nom estava prohibit, perquè apareix, com si d'una entitat vigent es tractàs, en documents posteriors a 1312? M. Bruguera es fa ressò de diversos casos de pervivència del nom del Temple a transaccions fetes molt després de la desaparició de l'orde. En concret, parla de la utilització del terme Templers de Sant Joan de Jerusalem, referit als Hospitalers de Tolosa a un document de 1482, i d'una transacció amb el Mestre del Temple de Spelee l'any 1553 en què l'altra part era precisament un bisbe. La conclusió és que els llocs antigament ocupats pels templers, inclosos els que passaren a l'Hospital, conservarien els topònims que els vinculaven a l'antic orde.⁷⁵ Per la seva part, A. Demurger indica que el prior de l'Hospital que es va instal·lar al Temple de Paris a 1350 va adoptar el títol de "prior

⁷⁴ M. BRUGUERA: *Historia General de los Caballeros del Temple*, 124. La versió de J. MESTRE GODES: *Los templarios ...*, 234-235, coincideix amb la de Bruguera, tret de la traducció d'alguns qualificatius, però anomena la butlla com a *Vox in excelso*. En canvi, la versió de G. MARTÍNEZ DIEZ: *Los templarios en los reinos de España*, 356, és molt més reduïda: *suprimimos la dicha Orden del Temple y el hábito establecido en la misma, y prohibimos su nombre con una decisión incuestionable y valedera perpetuamente.*

⁷⁵ M. BRUGUERA: *Historia General de los Caballeros del Temple*, 187.

del Temple”, i que a un document de 1486 fra Charles Chapperon, de l’orde de Sant Joan, es titula “comanador del Temple de Mauléon”.⁷⁶

A l’arxiu de Santa Clara també trobam restes d’aquesta pervivència toponímica, que en el cas de Palma ja es fa evident amb la conservació fins a l’actualitat del nom Castell del Temple, que designa l’antiga fortalesa de l’encomanda. Els documents als quals faig referència són quatre pergamins, un del segle XVI i tres del XVII, dos dels quals estan a més catalogats amb la signatura *Alou del Temple*. El més antic data del 15 de juliol de 1533 i forma part de la secció de *Pergamins* inventariats el segle XVII. Parla de l’establiment d’unes cases en emfiteusi, fet per l’abadessa sor Francina Flaquer i el convent al teixidor de llana Miquel Vanrell, situades en el carrer de “l’Adobaria vella”, dins el terme parroquial de Sant Nicolau; segons el document, aquestes cases se tenien davall el directe domini de la *Sagrada Casa del Temple*.⁷⁷ Els altres tres pergamins corresponen ja al segle XVII. Dels dos catalogats com *Alou del Temple*, un és del 16 de novembre de 1634, quan el mercader Joan Marc Reynés estableix una botiga en emfiteusi al carnisser Bartomeu Carrió, en el carrer d’en Sans (parròquia de Santa Eulàlia), i es fa constar que era tenguda davall l’alou i la jurisdicció de la *S.D.T.*⁷⁸, és a dir, *Sagrada Casa del Temple*. Per cert, que entre les signatures del document hi ha un senyal ben significatiu, un escut amb una creu central, seguint un model paregut a: P. L’altre que rep la mateixa catalogació és del 4 de juny de 1636, quan l’esmentat Joan Marc Reynés i sa dona venen a sor Beatriu Moix, en qualitat d’abadessa, i al convent de Santa Clara, el censal de 8 lliures que pagava Bartomeu Carrió per la tinença de la botiga ja esmentada.⁷⁹ El fet curiós és que en aquest document hi torna a figurar el mateix escut que referia en el cas anterior. El darrer document d’aquest tipus que apareix a l’arxiu conventual de les clarisses està catalogat com a corresponent a la secció *Alou de Sant Feliu de Guixols*, i porta data de novembre del 1635; l’assumpte de què tracta és un llegat de cases fet a la cúria de la *Sagrada Casa del Temple*, corresponent a l’herència de l’honorable Sebastià Fiol, blanquer.⁸⁰ Les cases objecte del llegat estaven situades a la Calatrava, i es tenien davall la jurisdicció de l’abat de Sant Feliu de Guixols. Com veim, almenys el nom de l’orde, la utilització del qual havia prohibit i tot Climent V, havia sobreviscut fins unes dates ben tardanes, i el Temple a Mallorca no havia perdut en cap moment la seva consideració de “*Sagrada Casa*”.

⁷⁶ A. DEMURGER: *Chevaliers du Christ. Les ordres religieux-militaires au Moyen Âge XIe-XVIIe siècle*, Paris 2002, 225. Aquest autor, a la mateixa pàgina per cert, diu sobre la supressió del Temple: *il a été supprimé parce que, diffamé, il ne pouvait plus se remettre des coups qui lui avaient été portés et était devenu inutile.*

⁷⁷ A.S.C. Pergamins C (1533) n° 30.

⁷⁸ A.S.C. Alou del Temple (1634) n° 4.

⁷⁹ A.S.C. Alou del Temple (1636) n° 4.

⁸⁰ A.S.C. Alou de Sant Feliu de Guixols (1635).

DOCUMENTS

I

A.S.C. Pergamins. A (1262) n° 129

Sit omnibus manifestum tam presentibus quam futuris Quod nos frater Raimundus de Baco Comendator domus militie templi in Mayoricis auctoritate et speciali mandato vobis facto per fratrem Guillemmum de Pontons domorum militie templi in Aragonia et Catalonia magistri humilis cum instrumento sigillo dependenti eiusdem magistri sigillato tenor cuius instrumenti talis est. Nouerint uniuersi Quod nos frater Guillelmus de Pontonibus domorum militie templi in Aragonia et Catalonia magister humilis de consilio et assensu fratris Dalmacii de Fenoillario comendatoris Tortose, fratris Guillelmi de Monteguino comendatoris Massidei, Berengarii de Altariba comendatoris Orte, fratris Guillelmi de Vilalba comendatoris Cantevetule et fratris Berengarii de Villafrancha comendatoris Castelloti et aliorum quam plurium fratrum nostrorum constituimus procuratorem vos fratrem Raimundum de Baco comendatorem Maioricarum ad faciendam compositionem super aquam cuiusdam canonis et eius usu inter vos et domum vestram ex una parte et Katerina abbatissa Tarrachone ordinis Sancti Damiani et fundatricis monasterii eiusdem ordinis in Mayoricis, dando vobis et cedendo plenam et liberam potestatem faciendi in compositionem et quicquid vobis videbitur faciendum, ratum habentes et firmum quicquid per vos actum fuerit siue pactatum, in cuius rei testimonium hanc cartam nostri sigilli munimine fecimus roborari. Data Guardeni III° idus iulii, anno domini M CC LX° secundo. Testes etiam sunt, Guillelmus d'Alantorn, et Guillelmus Calbeti jurisperitus. Et voluntate et totius conuentus domus nostre Mayoricarum, ex una parte et nos Katerina dei gratia abbatissa monasterii Tarrachone ordinis sancti Damiani ac fundatrix monasterii eiusdem Ordinis siti in Mayoricis ex altera auctoritate domini Episcopi Mayoricarum et voluntate totius conuentus domus nostre Mayoricarum volentes omnem occasionem ingratitude inter nos euitare que posset emergi inter nos super illo canono aqua Lege mayoricarum, Cuius usum aquam domus templi mayoricarum consuevit habere ad bibendum et rigandum ortos et ad alias necessitates sui seruicia eiusdem domus complendas et cuius aquae usum similiter nos Katerina abbatissa cosueuimus habere ad bibendum et ortos rigandum et balnea que quondam fuerunt domini Nunoni Sancii et nec ea habemus ratione emptionis qua fecimus a Bernardo de Santa Eugenia prout quondam dominus Nuno Sancii bone memorie ipsum usum aqua habere consueuerat ad predicta balnea domos et ortos, volentes inquirere prout detet pacem et concordiam ut inter homines religiosos debet existere, gratis et bona voluntate, et ut remoueat inter nos omnis occasio malignandi venimus inter nos ad bonum finem et amicabilem compositionem et transactionem super toto illo canono aqua et eius usu. In hunc modum quod leuato quodam canono ad opus necessitatum ipsius Castri domus templi cuius forma canonis inferius subscribitur et eius amplitudo a capite recipientis aquae de Cequia siue de aqua comuni inter nos et amplitudo est alterius capitis canonis inferius signate, et mayor amplitudo ipsius canonis erit a capite recipientis dictam aquam, ad opus sui seruicium ipsius Castri. Residuum vobis ipsius aqua medium per medium inter nos diuidatur legaliter, et habeamus unusquisque ad suas voluntates perpetuo faciendas, hoc tamen attento quod missiones quomodo fiunt in cequia adaptanda fiant medium per medium inter nos, et vos usque ad illum locum ubi diuiditur aqua, hoc addito que domus templi ratione illius canonis que intrat castrum predictum teneatur facere Sexta partem plus de missionibus et expensis in predicta cequia adaptanda usque ad cequam mayorem ubi recipitur dicta aqua, hoc est attento que ratione missionum fratrum in dicta cequia adaptanda usque ad presentem

diem nullus nostrum alteri possit facere petitionem aliquam vel demandam, set perpetuo sint remisse, hanc autem compositionem et transactionem volumus ut perpetuo et omni tempore valida atque firma. Intelligatur etiam in hoc instrumento quod illud locus ubi aqua diuidatur inter nos et vos cum liuello non discooperiatur sine voluntate utriusque conuentus monasterii nostri nec cequia propria possit bexare aliquis nostrorum ab illo loco ubi diuiditur aqua usque ad illum locum ubi bexant. Qui locus ubi bexatur est ex parte domus templi de quatuor canis et media, et ex parte monasterii Katerine de quatuor canis et media ad canam videlicet de mayoricis, et si forsan bexarent fraudulose per aliquem quod discooperiatur ille locus ubi aqua diuidint et apcetur cequia ne plus possit ire ad unam partem de aqua quam ad aliam set mediocriter diuidatur occulta fratrum magistrorum et proborum hominum. Actum est hoc pridie idus augusti, anno domini Millessimo CCº LXº secundo. Signum fratris Raimundi de Baco comendatoris predicti. Signum fratris Berengarii de Montesenis. Signum fratris Lop. Signum fratris Petri Tomas. Signum fratris Gueraldi de Arzach. Signum fratris Raimundi de Celada cambrierii dicte Domus templi Mayoricarum, Qui hoc laudamus concedimus et firmamus. Signum Katerine abbatisse predictae. Signum sororis Clotes. Signum Sancie Peris. Signum sororis Guillerme de Benayes. Signum Marie de Turri. Signum sororis Agnetis Riquere. Signum sororis Dulcie Dadri. Signum sororis Eliesendis Ferrie. Signum sororis Maria Deusgratie. Signum sororis Eliesendis de Fontaneto. Signum sororis Berengarie Ferrie. Signum sororis Rumie. Signum sororis Johanne. Signum sororis Francescha de Almussara, Que hoc laudamus et firmamus. Testes huius rey sunt, Raimundus de Cloquerio, Guillermus de Guadellis canonicus, Petrus Ros, Magister Poncius de Podio cervano, Gr. de Cerrancha canonicus, Berengarius Blanch, Berengarius Bovis et Romeus de Castellino et Ego Raimundus Maioricensi episcopus subscribo.

Signum Petri de Tovars notarii publici Maioricarum, Qui hoc scribi fecit cum literas superponitis in linea VII ubi dicitur fecimus.

II

A.S.C. Pergamins. Sense classificar (1308)

[tallat] Petrus de Pulero Castro *[tallat]* mo*[tallat]* g*[tallat]* et Regni M[aioricarum] *[romput]* ...entium dicto Reg[no] *[romput]* Micheli Rotlandi *[romput]* procuratori dic*[romput]* ...rere efficaciter super *[romput]* autem sit valde aliquam perso[nam] *[romput]* Ciuit[ate] Maioricarum qu*[romput]* ...alem administra*[romput]* negocia exitus et prouentus *[romput]* [Te]mplarii habent et percipiunt in d[icta Ci]uitate et terminis eiusdem quoqu[omodo] *[romput]* ...iucius et diligen*[romput]* mobilia et immobilia et dicti *[romput]* conuentus procurentur et conferuentur. Idcirco nos de vestra diligentia et legalitate g*[romput]* ...rem auctoritate Regis *[romput]* fungimur in hac parte, preferimus *[romput]* [consig]namus et statuimus vos dictum Michelem Rotlandi ad perquirendum recipiendum et conserua[ndum] [omnia bona] mobilia et immobilia exitus et prouentus et alia uniuersa iura qui et que dicti Templarii habent et percipiunt et habere et percipere consueuerunt in tota dicta Ciuitate [et termin]is eiusdem et in parrochia de Muntueri et de Castelig et de Petra et terminis eiusdem, et in parrochia de Incha et de Soller et terminis earumdem. Dantes vobis auctoritate qua fungimur in hac parte plenum posse faciendi inuentarium per manum publicam et in presentia plurium bonarum personarum de omnibus bonis mobilibus et semouentibus que dicti fratres habent in dicta Ciuitate et terminis eiusdem, ac vendendi palam et public*[romput]* ...que como de et sine deterioratione aut detrimento seruando seruari non possent et firmandi et laudandi venditiones et alias alienaciones factas a te *[romput]* fuerunt capti et detenti, nec non et alias venditiones et alienaciones factis ante captionem dictorum Templariorum que firmate adhuc non essent et decetero faciendas de *[romput]* directi domini pro dictis Templariis tenentur in dicta Ciuitate et terminis eiusdem, et in parrochiis supradictis et recipiendi laudimia et foriscapia inde pertinentia, et deffendendi bona dictorum Templariorum que habent in tota Ciuitate et terminis eiusdem, nec non et in dictis parrochiis aduersus quascumque personas. Et generaliter omnia alia faciendi querumque expedienda et necessaria fuerint circa dicta bona, tractanda procuranda ac etiam ministranda. Super quibus omnibus auctoritate dicti domini Regis qua in hac parte fungimur, damus et concedimus vobis generalem administrationem et plenam et liberam potestatem, ratum et gratum perpetuo habituri, quicquid per vos actum et factum fuerit iuste tamen fideliter in premissis. Et in testimonium premissorum hanc presentem litteram sigillo nostro appendicio duximus concedendam. Data Maioricarum, Sexto kalendas junii, Anno domini Millesimo Trecentesimo Octauo.

Resumen

La presencia de la Casa del Temple en Mallorca es analizada para pasar después al estudio de dos documentos conservados en el Archivo del monasterio de Santa Clara de Mallorca. El primero, del año 1262, es la concordia entre templarios y monjas clarisas en referencia al aprovechamiento de las aguas que, mancomunadamente, proveían a ambos órdenes: el militar y el contemplativo. El segundo documento, fechado en 1308, pese a su mutilización parcial, trata de las instrucciones dadas por el lugarteniente real Pere de Belcastell al procurador Miquel Rotlan para que se hiciera cargo de todos los bienes y privilegios del Temple a raíz de su violenta disolución.

Abstract

An analysis is made of the presence of a Templar House in Mallorca, followed by an examination of two documents from the Archives of the Convent of Santa Clara in Mallorca. The first, dating back to 1262, is an agreement between the Knights Templar and the Clarist nuns for the use of water supplies shared by both the military and the contemplative orders. Despite its partial defacement, the second document, dated 1308, contains instructions from the Royal Deputy, Pere de Belcastell, to the Administrator General, Miquel Rotlan, to take charge of all the goods and privileges belonging to the Knights Templar after the violent dissolution of the order.